

Motion till riksdagen 2022/23:2341

av Åsa Westlund m.fl. (S)

med anledning av skr. 2022/23:60 Riksrevisionens rapport om statens insatser för likvärdig betygssättning – skillnaden mellan betyg och resultat på nationella prov

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inom ramen för den utredning om likvärdig betygssättning som regeringen avser att tillsätta även utreda om konkurrenssituationen i svensk skola och skillnaden mellan olika huvudmäns drivkrafter kan påverka betygssättningen och hur olikvärdig betygssättning kan motverkas och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inom ramen för den utredning om likvärdig betygssättning som regeringen avser att tillsätta även utreda hur utslagningen från skolan och den psykiska ohälsan till följd av betygssystemets konstruktion kan minska och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inom ramen för den utredning om likvärdig betygssättning som regeringen avser att tillsätta även belysa vilka negativa effekter på elevers lärande som kan följa på en mer provtung betygssättning och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inom ramen för den utredning om likvärdig betygssättning som regeringen avser att tillsätta även utreda metoder för att bedöma likvärdigheten i betygssättningen på grupp- och skolnivå för att identifiera och motverka glädjebetyg och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Riksrevisionens granskning ”Statens insatser för likvärdig betygssättning” (RiR 2022:22) visar att det fortfarande finns stora skillnader mellan betyg och resultat på nationella prov. Bedömningen är att förändringen i skollagen att särskilt beakta resultat

på nationella prov i betygsättningen har haft liten påverkan på likvärdigheten i betygsättningen. Därmed lämnar Riksrevisionen rekommendationen till regeringen att utreda hur betygsättningen kan bli mer likvärdig.

Socialdemokraterna har i regeringsställning arbetat hårt för att göra upp med de otydliga kunskapskrav som infördes av alliansregeringen med Liberalerna i spetsen. Läroplanerna har förbättrats med mer fokus på faktakunskaper och tydligare betygskriterier. Svårbegripliga kurs- och ämnesplaner som försvårade lärarnas arbete har förenklats. Skolverket fick redan 2017 i uppdrag att digitalisera de nationella proven och föreslå hur central rättning kan införas, men arbetet har försenats av nya krav på hantering av personuppgifter.

I syfte att åtgärda bristerna i betygssystemet tillsatte den socialdemokratiskt ledda regeringen Betygsutredningen 2018. I uppdraget ingick att utreda och föreslå hur ämnesbetyg i stället för kursbetyg kan införas i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan samt att utreda om det behövs kompensatoriska inslag i betygssystemet. Dagens kursbetyg upplevs som straffande, där enstaka svackor får stor påverkan för elevernas betyg och framtidsutsikter. För att minska stressen och risken att elever tappat studiemotivationen avvecklade vi därför kursbetygen och återinförde ämnesbetygen med start höstterminen 2025. Det är viktigt att förstå att betygssystemet kan ha stor inverkan på såväl lärarnas autonomi som undervisningen och elevernas kunskapsinhämtning. Betygssystemet kan också påverka elevers psykiska hälsa och bidra till utslagning, beroende på hur det utformas.

Av regeringens skrivelse framgår nu att regeringen avser att tillsätta en utredning på området. Vad som däremot inte framgår av skrivelsen är på vilket sätt en sådan utredning skulle ta sig an problematiken kring likvärdig betygsättning. I stället för att ta ett helhetsgrepp kring de omfattande problem som finns kring glädjebetygen i svensk skola verkar regeringen på förhand ha avgränsat sig till kända och delvis redan beprövade lösningar. Detta är problematiskt då förändringar i betygssystemet alltså riskerar att påverka undervisningen och kunskapsinhämtningen på ett sätt som inte nödvändigtvis är positivt.

Marknadsskolan driver på såväl fusk med betyg som förekomsten av glädjebetyg. Framväxten av en svensk skolmarknad med vinstdrivande skolor har kraftigt bidragit till att betygen, trots att det i grunden handlar om myndighetsutövning, blivit ett konkurrensmedel för att locka fler elever i stället för att visa på elevernas kunskaper. Tillsammans med friskolornas egna kösystem och skolreklam blir glädjebetygen en del av koncernernas marknadsföring. Lärare pressas för att göra kunderna nöjda och trovärdigheten i betygssystemet undermineras.

Rättvisa betyg som speglar elevernas kunskaper

Frågan om likvärdig betygsättning är viktig eftersom betygen är avgörande för elevernas framtida utbildning och karriär på arbetsmarknaden, men också för att säkerställa att betyg sätts rättvist. För oss socialdemokrater är det tydligt att framväxten av en marknads-skola har lett till ökande betygsinflation där betygen sätts högre än den faktiska kunskapsutvecklingen motiverar. Betygen ska spegla elevernas kunskaper och inte vara ett sätt för vinstdrivande skolor att förbättra sitt varumärke. Regeringen förbiser i sin skrivelse hur konkurrensen om elever på skolmarknaden ökar risken för glädjebetyg, vilket underminerar hela trovärdigheten i betygssystemet.

Betygsinflationen är enligt Riksrevisionen högst i hemkunskap, slöjd och bild – ämnen där det inte finns nationella prov. Det är tidigare känt att fristående skolor är överrepresenterade bland de skolenheter som ger högst genomsnittligt betyg i exempelvis bild och hemkunskap. När det exempelvis gäller ämnet bild var det 22 friskolor som låg i topp med högst genomsnittligt betyg i bild i årskurs 9 läsåret 2018/19. Problemet med glädjebetyg är störst på fristående skolor, vilket en framtida utredning måste beakta.

För att på allvar komma åt glädjebetygen och göra betygssystemet rättvist behöver därför också åtgärder mot marknadsskolan vidtas. De nationella proven spelar en viktig roll i att stötta lärarna i deras betygsättning, och central rättning är viktigt för att både öka likvärdigheten och minska lärarnas administrativa börda. Men det räcker inte. Drivkrafterna att sätta glädjebetyg måste också motverkas. Därför bör regeringen vid tillsättandet av en utredning om likvärdig betygsättning även utreda om konkurrenssituationen i svensk skola och skillnaden mellan olika huvudmäns drivkrafter kan påverka betygsättningen och hur olikvärdig betygsättning kan motverkas.

Om marknadsskolans drivkrafter inte får beröras av utredningen riskerar den att lägga förslag som i stället för att åtgärda marknadsskolans negativa inverkan på likvärdig betygsättning påverkar undervisning och kunskapsinhämtning negativt. Elever och lärare riskerar att tvingas fokusera mer på det som enkelt låter sig mätas, snarare än vad som är viktigt enligt läroplanen. Fokus blir då på att läsa på inför prov, snarare än att faktiskt lära sig. En framtida utredning bör därför också belysa vilka negativa effekter på elevers lärande som kan följa på en mer provtung betygsättning.

Varje barn i svenska skola ska mötas av höga förväntningar och en tro på att de kan lyckas, men samtidigt ser vi att betygssystemet bidrar till utslagning, stress och psykisk ohälsa. Betygs- och skolsystemet bidrar till att varje år slå ut en stor andel elever. År 2022 lämnade 15 procent av eleverna grundskolan utan att vara behöriga till gymnasiet. Det här är ett misslyckande inte minst mot bakgrund av att skollagen är tydlig med att alla barn ska ges ledning och stimulans för att kunna utvecklas så långt som möjligt.

Av Riksrevisionens granskning framgår att avvikelserna mellan nationella prov och betyg är störst bland elever som fått underkänt på det nationella provet. Ett starkt samband mellan nationella prov och betygsättning riskerar därmed att öka utslagningen ytterligare. Skolsystemet behöver reformeras så att utslagningen minskar samtidigt som kunskapsresultaten ökar. Inom ramen för den utredning som regeringen avser att tillsätta om likvärdig betygsättning bör därför också betygssystemets påverkan på utslagningen från skolan och den psykiska ohälsan beaktas.

Riksrevisionens granskning visar också att förändringen i skollagen om att särskilt beakta resultat på nationella prov i betygsättningen som infördes under den S-ledda regeringen inte fått avsedd effekt. En väg framåt är att utreda möjligheten att införa en tydligare koppling till resultaten på de nationella proven på grupp nivå. Skolverket har tagit fram mått för att bedöma hur likvärdig betygsättningen är genom att undersöka hur skolors genomsnittliga slutbetyg skiljer sig från samma skolas genomsnittliga provresultat. Ju mindre skillnaden är mellan slutbetygen och provresultaten, desto mer likvärdig kan betygsättningen antas vara. Detta är ett intressant mått som bör utredas vidare som en metod för att bedöma likvärdigheten i betygsättningen på grupp- och skolnivå men även som en metod för att identifiera och motverka glädjebetyg.

Åsa Westlund (S)

Caroline Helmersson Olsson (S)

Linus Sköld (S)

Mats Wiking (S)

Aylin Fazelian (S)

Rose-Marie Carlsson (S)

Niklas Sigvardsson (S)